

Ikbal Cogo, *Crtice o ženama – istraživačima
bosanskohercegovačke arheologije: 1939 – 2008*,
Zenica: JU Muzej grada Zenice, 2024, 384 str.

U izdanju Muzeja grada Zenice 2024. godine iz štampe je izašla nova publikacija Ikbala Cogo pod nazivom *Crtice o ženama – istraživačima bosanskohercegovačke arheologije: 1939–2008*. Riječ je o interesantnom djelu koje u svom pionirskom pokušaju oslikavanja uloge i značaja ženske populacije u razvoju bosanskohercegovačke arheologije tokom druge polovine 20. i početka 21. stoljeća, izlazi iz okvira uobičajenog akademskog diskursa obilježenog obično monografskom prezentacijom arheološkog materijala, lokaliteta itd. Umjesto toga, autor je odlučio da slijedi početni kurs zacrtan prije više od 10 godina u svom dodiplomskom radu odbranjenom na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2013. godine, nastavljajući rad na prikupljanju biografskih podataka o bosanskohercegovačkim ženama-arheologinjama. Trud se, po svemu sudeći, isplatio jer je prvobitna građa, na radost svih čitalaca, kroz svestran i temeljit pristup u međuvremenu mnogostruko uvećana te se pred čitalački auditorij sada podastiru podaci o profesionalnom radu čitave plejade žena istraživačica, kako starije tako i novije generacije. Krajnji rezultat čini ukupno 38 stručnih biografija izloženih hronološkim redom preko kojih je moguće pratiti dobar dio razvoja bosanskohercegovačke arheološke scene tokom druge polovine 20. stoljeća.

Knjiga se sastoji od 3 osnovna poglavlja s potpoglavljima (“Kratki proslav” str. 13–28; “Uvodna razmatranja” str. 29–76; “Žene-istraživači bosanskohercegovačke arheologije” ili “Dame u blatu, kršu i bespućima arheološke ozbiljnosti” str. 77–332;) popraćena pogovorom (str. 333–340), sažetkom na engleskom jeziku (str. 341–344), bibliografskim popisom (str. 345–382) i podacima o autoru na kraju (str. 383–384).

Novom knjigom Ikbala Coge pod naslovom *Crtice o ženama – istraživačima bosanskohercegovačke arheologije: 1939 – 2008*, popunjava se velika praznina u historiji razvoja arheološke nauke na prostoru Bosne i Hercegovine. Prvi put, na sveobuhvatan i sintetski način prikazan je profesionalni put desetina žena-arheologinja koje su oblikovale bosanskohercegovačku arheološku praksu tokom druge polovine 20. stoljeća. Za istinske ljubitelje arheologije koji su uvijek u potrazi za informacijom više, knjiga predstavlja pravu poslasticu. Obilje podataka i detalja koji čitaocu pružaju do sada neviđeni uvid u okolnosti školovanja, rada i usavršavanja naših arheologinja, rezultat je dugogodišnjeg rada proizišlog iz dva temeljna uvjerenja – da klasični oblik ukoričene knjige nikada neće izgubiti svoju vrijednost pred savremenim sredstvima masovnog informiranja te da *hommage* starijim generacijama istraživača/-ica predstavlja etičnu i moralnu obavezu svakog člana akademske zajednice, arheološke ili neke druge. U jednu ruku, knjiga predstavlja lični vapaj autora za odavanjem pijeteta zaslužnim arheologinjama iz prošlosti, ali i poziv na reformu savremene arheološke prakse u čijem fokusu, pored usvajanja nužnih terensko-istraživačkih vještina i koncepata, treba da stoji i izučavanje profesionalnog života njenih aktera. Pri tome se ne misli samo na promjenu predmetnih silabusa na fakultetima već i na postupke s dugoročnim efektima kakvo je npr. formiranje dokumentacijskog centra ili nekog sličnog centralnog repozitorija koji bi na jednom mjestu čuvao građu o arheolozima i arheologinjama Bosne i Hercegovine. U tom smislu, knjiga je na tragu brojnih problema, ali i rješenja te će biti od velike koristi svim kolegama i kolegicama koji se nalaze u dodiru s istom ili sličnom problematikom. Prihvatajući ograničenost svojih mogućnosti u korištenju određenih resursa za pripremu ove knjige, autor definira ključne nedostatke i ostavlja čitaocima prostor za nadogradnju osnovnog sadržaja knjige kroz analizu dnevne ili sedmične štampe, istraživanje arhivske građe te komparativnu analizu metodologije terenskog arheološkog rada s ciljem uočavanja specifičnosti različitih arheoloških škola (Zagreb, Beograd, Sarajevo). Bitno obilježje ove studije predstavlja i kritički stav autora prema muzejskom i općenito javnom institucionalnom okviru u kojem

autor poziva na veću otvorenost i transparentnost građe u ustanovama, putem digitaliziranja zbirke te objavljivanja redovnih godišnjih izvještaja o radu. Od naročitog je značaja zapažanje o odsustvu jedinstvenog pravilnika o arheološkom iskopavanju u čemu se ogleda upućenost autora u ključne probleme savremene arheološke prakse u Bosni i Hercegovini. Nažalost, sprovođenje terenskih arheoloških istraživanja na prostoru Bosne i Hercegovine još uvijek ne slijedi jedinstvenu metodologiju rada već je prepušteno proizvoljnom odabiru i preuzimanju nekih od praksi iz zemalja okruženja (Hrvatske, Srbije i Slovenije). Posljedica ovakve situacije je smanjen kredibilitet domaćih stručnjaka te rezultati istraživanja nad kojima neumitno visi znak pitanja. Određeni napredak u ovom pogledu učinjen je relativno skoro kada je u januaru 2024. godine Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske donio pravilnik o arheološkim istraživanjima na nivou ovog entiteta ukazujući na spremnost barem jednog dijela akademske zajednice u Bosni i Hercegovini za postavljanjem jasnih standarda u arheološkoj naučno-istraživačkoj praksi.¹ U vrijeme donošenja pravilnika, ova knjiga vjerovatno se već nalazila u procesu štampanja te autoru ne možemo spočitati što ovaj podatak nije ubacio među korice knjige. S druge strane, pred kolegama arheolozima iz Federacije BiH postavlja se izbor – da li i dalje vršiti istraživanja prema vlastitom nahođenju i individualnom odabiru nekih od obrazaca iz zemalja okruženja ili jednostavno slijediti nedavno usvojenu praksu Republičkog zavoda za zaštitu spomenika Republike Srpske?

Rezimirajući historiografsku produkciju o bosanskohercegovačkim arheologinjama tokom druge polovine 20. stoljeća, autor konstatira apsolutno odsustvo kulture kolektivnog sjećanja koje do danas nije ostavilo nijednu studiju posvećenu isključivo oslikavanju uloge i značaja žena u razvoju nacionalne arheologije. Izuzev nekolicine *in memoriam*a objavljenih u spomen na već dobro poznata i dokumentirana imena poput Irme Čremošnik, Milice Kosorić ili Nade Miletić, do danas je objavljen samo jedan zbornik radova

¹ *Pravilnik o obrascima, sadržaju i načinu vođenja dokumentacije o arheološkim iskopavanjima i istraživanjima*, Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 02/24, od 4. 1. 2024.

posvećen istaknutim bh. naučnicama među kojima je svoje mjesto našlo i nekoliko arheologinja. Krivicu za ovakvo stanje autor pronalazi u “socijalističkom duhu kolektiviteta” te dijelom u konceptu studija arheologije na fakultetima u Mostaru, Sarajevu i Istočnom Sarajevu (Palama) koji od svoga osnivanja nisu ponudili nijedan kolegij posvećen proučavanju historije arheologije u Bosni i Hercegovini, odnosno ličnostima koje su gradile nacionalnu arheološku školu. Kao primjer dobre prakse u tom pravcu autor ističe prof. dr. Adnana Kaljanca s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, koji posljednjih godina svojim studentima pokušava da ukaže na novi narativ u izučavanju i interpretaciji arheološke baštine Bosne i Hercegovine.

Naročito vrijedno pažnje je pitanje centralizacije uprave te diskriminacije ženske populacije u naučnom/akademsom diskursu. Nakon iščitavanja nekoliko stranica teksta unutar poglavlja “Žene-istraživači bosansko-hercegovačke arheologije” ili “Dame u blatu, kršu i bespućima arheološke ozbiljnosti” (str. 77–232), čitaocu postaje jasno da je u oblikovanju arheološke scene tokom druge polovine 20. vijeka odlučujuću ulogu imala politika vladajućeg socijalističkog režima kojoj nije bilo u interesu masovnije stručno osposobljavanje niti institucionalizacija arheološke nauke u Bosni i Hercegovini. Glavnu riječ na polju arheoloških istraživanja vodio je Zemaljski muzej u Sarajevu čiju dominaciju na tržištu najbolje ilustrira podatak da su njegovi uposlenici početkom 80-godina činili polovinu ukupnog naučnog i stručnog arheološkog kadra Bosne i Hercegovine. Na sličan način bio je postavljen i odnos prema učešću žena – arheologa u javnom akademskom životu. Članstvo u relevantnim institucijama za mnoge je bio i ostao samo nedosanjani san, a izbor na rukovodeće pozicije nezamisliv. Irma Čremošnik, Milica Kosorić i Branka Raunig uprkos svojim bogatim karijerama nikada nisu postale članice Centra za balkanološka ispitivanja od njegovog osnivanja 1962. godine pa sve do početka rata 90-ih godina. Krivca za ovakvo stanje, vjerovatno na razočarenje mnogih, autor pronalazi u sveprisutnoj figuri Alojza Benca koji je kroz rukovodeće pozicije unutar nekoliko ustanova imao enorman utjecaj na razvoj prilika u naučno-istraživačkoj arheološkoj praksi u Bosni i Hercegovini. Najveću omašku u radu

dr. Benca autor prepoznaje u upornom odbijanju inicijative za osnivanjem akademskog studija arheologije, što je ostavilo nesagledive posljedice po sarajevsku, odnosno bosanskohercegovačku arheološku školu. Situacija se čini još poraznijom ako se ima na umu da je dr. Benac bio angažiran kao redovni predavač na nekoliko kolegija unutar Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Arheologija, Istorija starog vijeka, Ilirologija). Ovim činom, vrhunskim stručnjakinjama poput Irme Čremošnik, Nade Miletić ili Branke Raunig uskraćena je prilika da svojim znanjem pomognu razvoj akademskog arheološkog obrazovanja, a generacije poslijeratnih muzejskih i naučnih radnika ostavljene su na vjetrometini bez prijeko potrebnog iskustva i znanja starijih kolega. Poražen ovom činjenicom, autor na kraju jednostavno zaključuje da je “nepokretanjem studija arheologije, Bosna i Hercegovina, nakon decembra 1995. tj. završetka rata i procesa disolucije Jugoslavije, ostala totalno desetkovana i razorena država!” (str. 87).

Pa ipak, uprkos nesretnim okolnostima u kojima su stasavale ranije generacije naših arheologinja, autor ostaje optimističan u svom izlaganju i nadu u bolje sutra pronalazi u studiju arheologije u Sarajevu koji je u svojoj, sada već skoro 20-godišnjoj historiji, iznjedrio mnogo žena-istraživača od kojih su neke u međuvremenu izrasle u respektabilne članove domaće i međunarodne arheološke zajednice. Upravo njima, kao i njihovim muškim kolegama, autor sugerira usvajanje pristupa koji će gajiti kulturu kolektivnog sjećanja na osobe koje su gradile arheološku nauku Bosne i Hercegovine i to ne samo kroz pisanje zabačenih *in memoriam*a na zadnjim stranicama knjiga i časopisa već kroz redovan obrazovni kurikulum, naučnim skupovima i zbornicima radova, nagradama i stipendijama te spomen-pločama, bistama pa čak i institucijama nazvanim njima u čast. Parafrizirajući Vukosavu Atanacković-Salčić, autor na kraju poručuje sadašnjim i budućim kolegama i kolegicama da objavljuju dok je “friško”, ukazujući na akutni problem kako prošle tako i današnje arheološke prakse u kojoj terenski rad nije popraćen kabinetskom obradom nalaza rezultirajući nepotrebnim nagomilavanjem arheološkog materijala koji vremenom gubi svoju izvornost (u čemu se prepoznao i autor ovih redaka).

U ovakvim i mnogim sličnim primjerima koji se obrađuju na stranicama ove knjige ogleda se njen prvorazredni značaj za izučavanje bosansko-hercegovačke arheologije. Uprkos nazivu, ona ne predstavlja samo puko izlaganje mukotrpno sastavljenih “crtica” iz života bosanskohercegovačkih arheologinja već dijagnozu šire slike trenutne arheološke prakse koja je obilježena institucionalnom zatvorenosti i nedovoljnom transparentnošću rada, odsustvom zakonske regulative i standardizacije terenskog rada, “vidljivošću” rezultata te intenzivnim prodorom i utjecajem sredstava masovnog informiranja te savremenih društvenih mreža. Uz sve rečeno, nema sumnje da se radi o iznimno važnom djelu koje će s obzirom na svoju tematsku originalnost i istraživačku dubinu zasigurno dobiti zaslužno mjesto na policama stručne literature, ali i u nastavnim programima univerzitetskih studija arheologije i srodnih disciplina.

Tarik Silajdžić